

«ÄÄÐÏ Î ÑŃŃŃÏ » ×Ë Í ÄÄÏ ÑÐÏ Ä ÄÄÄŃŃŃŃÏ :
ÇÏ ÄŃŃ ÄËÄÏ Í Æ ÊÏ Í ÑÄÏ ÑŃŃŃ Ä Î Î Î ÄÄŃŃŃŃÄÏ Í 2

Досліджено теоретичні та практичні аспекти оподаткування «дармоїдства» і надмірного багатства. Проаналізовано зарубіжний досвід справляння податків з економічно активного непрацездатного населення та розкоші, а також виявлено можливості його адаптації до вітчизняної практики. Обґрунтовано необхідність розвитку в Україні податкових відносин на основі принципу соціальної справедливості, що передбачає участь населення у фінансуванні державних витрат.

The theoretical and practical aspects of taxation of «idleness» and excessive wealth are investigated. The foreign experience of collecting taxes from economically active disabled population and the luxury is analyzed and the possibility of its adaptation to domestic practice is identified. The necessity of development in Ukraine fiscal relations based on the principle of social justice, which provides for popular participation in financing of public spending, is substantiated.

Історія становлення і розвитку податкових систем різних державних утворень налічує чимало парадоксальних ідей оподаткування. Їх яскравими взірцями були податок на черевики, впроваджений в Австрії ще у XVII ст., чи «французький» податок на вікна та двері, що свідчили про добробут громадян і вважалися доцільними з точки зору справедливості стягнення. До того ж можна згадати про оподаткування гербів, карет, годинників, рушниць і навіть пудри, завдяки модним трендам на яку державна казна Великобританії забезпечувалася вагомих обсягом податкових надходжень. Незвичні новації в оподаткуванні не минули й сучасний цивілізаційний етап, хоча мають інший підтекст.

Теоретичне підґрунтя податкових фінансів заклали корифеї фінансової думки Заходу Ч. Адамс, Дж. Б'юкенен, К. Еванс, Р. Масгрейв, В. Мау, Дж. Сакс, Д. Стігліц, В. Танзі, С. Тібу, М. Шніцер й ін. Їхні погляди розвивали вітчизняні дослідники проблем оподаткування В. Андрущенко, О. Василик, О. Десятнюк, Т. Єфименко, Ю. Іванов, А. Крисоватий, С. Онишко, А. Соколовська, В. Суторміна, В. Федосов, С. Юрій та ін. Однак постійно зростаючі потреби держави у фінансуванні суспільних благ і послуг, збільшення бюджетного дефіциту та посилення боргового навантаження на економіку диктують необхідність вироблення нових підходів до справляння податків, які б відповідали вихідним принципам оподаткування.

Мета статті полягає в обґрунтуванні науково теоретичних та практичних аспектів оподаткування «дармоїдства» і надмірного багатства для знаходження консенсусу у необхідності їх впровадження. Її досягнення зумовило використання загальнонаукових методів дослідження, таких як абстрагування, дедукції, порівняння, аналізу, ідеалізації, систематизації та ін. Теоретико-інформаційною основою статті стали положення нормативно-правового поля, висновки й узагальнення науковців і практиків-фінансистів у періодичній літературі, а також статистичні джерела інформації.

У Республіці Білорусь, яка упродовж періоду її державотворення перебувала в складному соціально-економічному становищі, з 2015 р. заплановано запровадити податок на «дармоїдів». На законодавчому рівні це закріплено в проектах указу Президента «Про деякі заходи щодо участі громадян у фінансуванні витрат держави» [1] і закону «Про порядок взаємодії органів державного управління та інших зацікавлених організацій щодо забезпечення участі громадян у фінансуванні державних витрат відповідно до указу Президента» [2]. Щоправда, під їх дію підпадатимуть особи, котрі не володіють необхідними доходами і матеріальними засобами для провадження життя відповідно до суспільно прийнятих норм. Адже законопроектами передбачено, що його платниками будуть громадяни Республіки Білорусь віком від 18 до 55 (жінки) і 60 (чоловіки) років, які більше шести місяців не брали участі у фінансуванні державних витрат [1]. Іншими словами, вони не сплачували різноманітні платежі, як-от: прибутковий податок з фізичних осіб; єдиний податок з індивідуальних підприємців; єдиний

торговельний збір; збір за здійснення ремесельної діяльності; збір за здійснення діяльності в сфері агроекотуризму. Відтак основним аргументом щодо оподаткування «дармоїдства» є посилання на ст. 56 Конституції, згідно з якою всі громадяни зобов'язані сплачувати податки і фінансувати видатки бюджету [3].

Планується, що сума цього платежу дорівнюватиме 20 базових величин, встановлених за станом на 1 січня поточного року [1]. За підрахунками фахівців лише в 2015 р. його справляння дасть змогу мобілізувати 400 млрд. руб., що еквівалентно понад 40 млн. дол. США. Враховуючи те, що він зараховуватиметься до районних та міських (міст обласного підпорядкування) бюджетів, це забезпечить додатковою фінансовою підтримкою програми і заходи у галузях освіти, охорони здоров'я, культури та мистецтва, соціального захисту і соціального забезпечення. Останнє твердження є чи не найбільш прагматичним кроком уряду в контексті формування і реалізації соціально орієнтованої державної політики.

Також важливою соціальною нормою в механізмі оподаткування «дармоїдства» є звільнення від сплати податку низки категорій громадян. До них можуть належати особи, які протягом шести місяців одержували: дохід за контрактом чи цивільно-правовому договорі (предметом яких є надання послуг і створення об'єктів інтелектуальної власності); дохід в іноземній валюті; допомогу на державній службі; грошове забезпечення військовослужбовців; допомогу батькам-вихователям, опікунам, прийомним батькам; пенсію; допомогу за дитиною до трьох років; допомогу по догляду за дитиною-інвалідом, інвалідом першої групи та літньою людиною; стипендії [1] (рис. 1).

Рис. 1. Механізм оподаткування «дармоїдства»

Загалом же впровадження даного платежу в Республіці Білорусь та посилення податкового навантаження на непрацюючих осіб матиме ряд викликів, які ставлять під великий сумнів необхідність оподаткування «дармоїдства». Адже буде практично неможливо стягувати податок з громадян, котрі не отримують доходи і перебувають у скруті. За даними американського інституту досліджень громадської думки Gallup, реальне безробіття у цій країні сягає 24%, що в 40 разів перевищує показник Національного статистичного комітету Республіки Білорусь на рівні 0,6% [4]. Зазначені податкові новації можуть ще більше підвищити градус соціальної напруги серед населення.

Відтак можна звести нанівець будь-які спроби адаптації білоруського досвіду оподаткування «дармоїдства» до вітчизняної податкової системи. В умовах демократичних перетворень основою

податкових відносин повинен стати принцип соціальної справедливості, тобто впровадження податків має відбуватися згідно з платоспроможністю платників податків, а їх участь у державних витратах – відповідати економічним можливостям. Водночас уряд зобов'язаний посилити контроль за непрацюючими особами, зокрема доцільністю надання їм соціальної допомоги, й спрямувати державну політику на скорочення безробіття, активізацію підприємницької діяльності, зростання доходів населення.

Нині потрібно віднайти такі елементи оподаткування, що стануть основою для впровадження нових податків. Так, збільшення в арифметичній прогресії кількості осіб, чиї доходи перевищують десятки та сотні мільйонів доларів США, сприяє розвитку оподаткування надмірного багатства – їх достатку або надлишку цінних ресурсів і матеріальної власності. Причому серед науковців і практиків дискусії навколо цього питання майже не точаться, оскільки за даними французької консалтингової фірми Capgemini Group чисельність мільйонерів у світі перевищує 11 млн. осіб [5] та має тенденцію до зростання (поряд із багатьма економічно розвинутими країнами й у нашій державі).

Таблиця 1

Порівняння елементів оподаткування «дармоїдства» та надмірного багатства

Види податку	Причини впровадження	Мета справляння	Платники податку	Об'єкти оподаткування
Податок на «дармоїдів»	Зобов'язання громадян фінансувати витрати держави	Забезпечення доходів бюджету достатніми і стабільними ресурсами	Громадяни країни	Заощадження, неформальні й інші доходи
Податок на розкіш	Володіння надмірним багатством, отримання високих доходів	Забезпечення доходів бюджету достатніми і стабільними ресурсами	Громадяни країни, іноземні громадяни та особи без громадянства	Доходи або їх частина, рухоме і нерухоме майно, дорогі товари та послуги

Розгляд елементів оподаткування дає змогу зробити такі висновки. Зокрема, чимало противників ідеї справляння податку на розкіш наголошують на позиції щодо безперспективності його існування у вітчизняній податковій системі через дублювання з іншими податковими платежами і невідворотність подвійного оподаткування. Власну точку зору вони обґрунтовують тим, що при купівлі автомобіля іноземного виробництва стягується мито й низка інших платежів. Крім того, так званий «дорожний податок», який сплачують власники транспортних засобів, залежить від об'єму двигуна та вартості автомобіля. Фактично таким чином у заангажованому вигляді оподатковується надмірне багатство.

Іншою не менш важливою проблемою є відсутність чіткого механізму справляння цього платежу з власників нерухомості, яка розташована в престижних районах міст-мільйонників. Адже доволі часто у «сталінських» квартирах можуть мешкати пенсіонери, ветерани й інші малозабезпечені категорії громадян. Тому дилема – сплатити податок або відмовитися від власності – стоїть доволі гостро за своїми суспільно-політичними наслідками. Лише використання диференційованого підходу до оподаткування надмірного багатства, відпрацьованого за кордоном, може дати позитивний економічний ефект, не знижуючи гарантії уряду сприяти побудові середнього класу суспільства.

Довгий період часу податки на розкіш функціонували на постійній основі у Франції, Норвегії та Швейцарії. Разом із цим, глобальна фінансово-економічна криза змусила уряди європейських країн переглянути механізм оподаткування надмірного багатства. Наприклад, сьогодні в Румунії розглядаються законодавчі ініціативи щодо справляння податку з чистих активів громадян понад 500 тис. євро [6, с. 306]. В Іспанії ж аналогічний платіж було впроваджено ще у вересні 2011 р. [7, с. 2] і, незважаючи на відносно низьку питому вагу в формуванні дохідної частини бюджету, він відіграє неоціненну роль – сигналізує особам з високими статками робити своєрідні «пожертви» на користь держави (рис. 2).

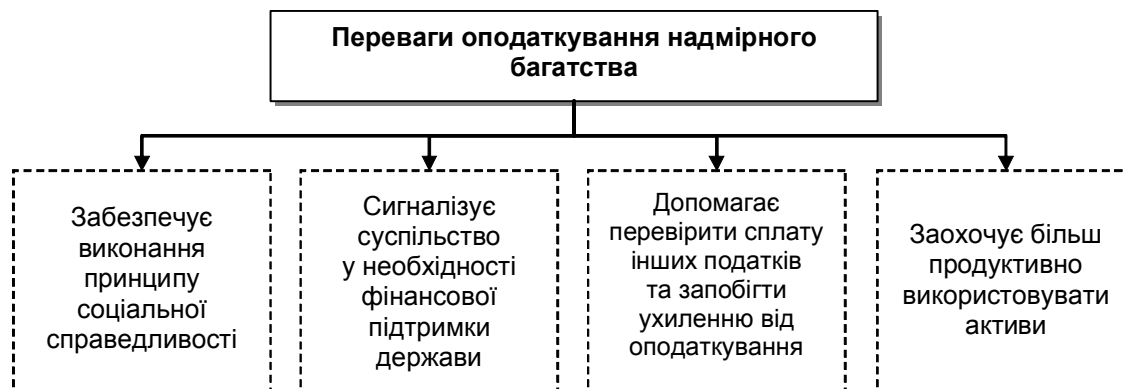

Рис. 2. Переваги оподаткування надмірного багатства

За кордоном громадяни значно краще усвідомлюють необхідність сплати податків. Будучи конституційним обов'язком, цей процес утвердився в світогляді як засіб забезпечення суспільного добробуту, а не зменшення доходів. Натомість під час справляння податку на розкіш може виникнути ситуація, яка в економічній теорії іменується проблемою «безбілетного пасажиря». Тобто оподаткування доходів чи майна стає несправедливим щодо різних верств населення, позаяк стягуючи високі податки, тим самим оплачуються видатки на соціально незахищених громадян. Зрештою, принцип еквівалентності оподаткування рідко застосовується в податкових системах сучасного зразка.

Підсумовуючи, слід наголосити на подальших наукових пошуках і знаходження відповідні на питання «що оподатковувати?». Певна річ, без податків неможливо обійтися, адже вони формують лівову частку бюджетних доходів й інших джерел, які були б достатніми для виконання функцій і завдань держави в природі не існує. Утім вони аж ніяк не мають виконувати лише фіскальну функцію, спустошуючи гаманці економічно активного непрацездатного населення. Дуже важливо, щоб податкова політика уряду не була націлена на те, як стягнути щонайбільше податків, а відповідала перевіреним багатолітнім досвідом фундаментальним принципам оподаткування.

Література

1. *Праект указа Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «Аб некаторых мерах па ўдзелу грамадзян у фінансаванні выдаткаў дзяржавы»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://charter97.org/be/news/2013/10/14/77565/>.
2. *Праект закона Рэспублікі Беларусь «Аб парадку ўзаемадзеяння органаў дзяржаўнага кіравання і іншых зацікаўленых арганізацый па забеспячэнні ўдзелу грамадзян у фінансаванні дзяржаўных расходаў у адпаведнасці з указам Прэзідэнта»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://charter97.org/be/news/2013/10/14/77565/>.
3. *Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.by/main.aspx?guid=2111>.
4. *Реальне безробіття в Білорусі в 40 разів вище офіційної* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/publish/article;jsessionid=39D6BDFE51088541E5EEB617A03B6AC5?art_id=244894.
5. *Кількість мільйонерів у світі зростає до 11 мільйонів* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/business/economics/1362502-kilkist-miljoneriv-u-sviti-zroslo-do-11-miljoniv>.
6. *Ristea L. Wealth Tax Within Europe in the Context of a Possible Implementation in Romania – the Existing Wealth Tax and its Decline in Europe / L. Ristea, A. Trandafir // Annals of the University of Petro_ani, Economics.* – № 10 (2). – 2010. – P. 299–306.
7. *Evans C. Wealth Taxes: Problems and Practice Around the World / C. Evans.* – Centre on Household Assets and Savings Management. – 2013. – April. – 5 p.